

Освітній консультант у школі

З кожним роком все більше студентів з України їдуть учитися за кордон. У 2011 році число українських студентів, що навчаються за кордоном, перевищило 37 тис. чоловік. Більшість із них навчаються в Росії, Польщі та Німеччині. Польща з кожним роком залучає все більше українських студентів, їхня кількість досягла майже 10 тис. чоловік.

Більше того, починаючи з 2008 року, в Україні число студентів, які закінчили виш, значно перевищує число тих, що були прийняті до вишу. Це явище пов'язано з демографічною кризою. На початку – в середині 1990-х років спостерігався різкий спад народжуваності. Коли покоління тих років досягли віку абітурієнтів, кількість вступників до вишів, зрозуміло, знизилася. Поряд із природним спадом потоку абітурієнтів до 2008 року відбувається і спад, спричинений міграцією. Саме з 2008 року потік українських студентів до закордонних університетів постійно збільшується.

Що робиться в Україні на державному рівні та на рівні місцевих ініціатив для залучення українських абітурієнтів до українських університетів? Хто допомагає школяреві у виборі не тільки професії, а й майбутнього вишу? У багатьох країнах світу в школі працюють шкільні консультанти (school counselors), у першочергові обов'язки яких входить допомога випускнику у виборі професії, вишу та розвитку майбутньої кар'єри.

Освітній консультант у школі: світова практика

Освітній консультант є радником і педагогом, який працює в школі і має на меті забезпечити готовність учнів до переходу від шкільної освіти до майбутньої кар'єри (вибору професії, підготовки до вступу в університет тощо).

У деяких країнах освітнє консультування проводять спеціалісти – освітні консультанти (наприклад у Китаї, Фінляндії, Ізраїлі, Румунії, Туреччині та США). В інших випадках освітнє консультування проводять вчителі, які мають такі обов'язки як додаткове навчальне навантаження (наприклад Індія, Японія, Мексика, Південна Корея).

Важливою підставою для появи професії освітнього консультанта стали труднощі учнів під час вибору подальшого шляху в дорослому житті. Спочатку такі люди називалися консультантами або методистами, але освітній консультант є більш влучним терміном, оскільки ця людина здійснює підтримку випускника в подальшій навчальній, професійній і соціальній діяльності. В Азії, Африці, США та Європі освітній консультант, шкільний консультант та вчитель-керівник – це особа, яка допомагає планувати та організовувати реалізацію планів становлення кар'єри майбутнього випускника.

Професійні освітні консультанти в школах задовольняють потреби учнів у трьох основних сферах: академічному розвитку, розвитку кар'єри, особистому та соціальному розвитку з підвищеним акцентом на доступ до вищої освіти. Знання, розуміння і навички в цих областях отримуються в рамках класних занять, консультацій і співпраці.

Консультант у галузі освіти в США – це дипломований фахівець зі ступенем магістра, отриманим після закінчення освітньої програми в галузі консультування, який володіє унікальною кваліфікацією та навичками для відповіді на освітні, кар'єрні, особисті та соціальні питання учнів.

В Європі були засновані Міжнародні центри обміну інформацією щодо професійної орієнтації з метою отримання знань у сфері бізнесу та соціуму, а також для вдосконалення методів консультування. Іспанія, Португалія, Голландія, Бельгія, Фінляндія, Франція, Італія та Норвегія серед країн, які використовують світову мережу для розповсюдження інформації щодо освітнього консультування та професійної орієнтації. Оскільки освітнє консультування стає більш відомим та в результаті багатьох експериментів демонструє свою успішність, воно поширюється в усьому світі з метою покращення життя кожної людини.

Важливою підставою для появи професії освітнього консультанта стали труднощі учнів під час вибору подальшого шляху в дорослому житті

Досвід США

Шкільні консультанти у США – це сертифіковані / ліцензовані освітяни зі ступенем магістра зі шкільного консультування (school counseling). Вони займаються як академічним, так і особистісним / соціальним і кар'єрним розвитком учнів. Такі консультанти працюють на всіх рівнях шкільної освіти: в початкових, середніх та вищих школах США. У своїй роботі вони дотримуються професійних та етичних стандартів Американської асоціації освітніх консультантів.

Американська асоціація освітніх консультантів об'єднує більше 31 000 професійних консультантів і рекомендує таке співвідношення кількості консультантів до числа учнів – 1:250, тобто один консультант на 250 учнів.

Шкільні консультанти надають такі послуги:

- Послуги безпосередньо для учнів.

Ці послуги передбачають персональну взаємодію між шкільним консультантом і учнем:

Консультування щодо навчального плану (консультування і допомога у виборі напрямку навчання).

Індивідуальне планування (допомога у визначенні особистих цілей і розвитку майбутніх кар'єрних планів).

Термінові послуги (послуги у відповідь на запити учнів, що вимагають негайної реакції).

***Шкільні консультанти у США – це
сертифіковані / ліцензовані освітяни зі
ступенем магістра зі шкільного
консультування***

- Опосередковані послуги.

Ці послуги – це результат роботи і взаємодії шкільних консультантів з батьками, вчителями, іншими представниками суспільства.

Історія професії

У США історія професії освітнього консультанта у школі почалася з розвитку профорієнтації на початку XX століття, що зараз відомо як “розвиток кар'єри”. Джессі Б. Девіс в 1907 році став першим директором школи для старших учнів, який систематизував програму профорієнтації та закликав вчителів у ході лекцій розвивати професійні інтереси й особистісні характеристики учнів. У цей час багато інших освітян також направляли свої зусилля на те, що зараз називається “розвитком кар'єри”. Так в 1908 році Френк Парсонс створив Бюро професійної орієнтації з метою допомоги молодим людям у процесі переходу від школи до роботи.

У період з 1920-х до 1930-х років важливість освітнього консультанта в школі збільшувалася,

у результаті чого зростало значення особистісного, соціального та морального розвитку учнів. Багато шкіл відреагували на цей процес як на антиосвітній, вважаючи, що школа повинна нести тільки освітні функції. Ця протидія у поєднанні з економічним спадом під час Великої депресії призвела до зниження ролі консультування у школах. Але у 1940-х роках саме психологи і шкільні консультанти займалися відбором, рекрутингом і тренінгом військовослужбовців, що стало стимулом для подальшого розвитку професії шкільного консультанта.

У 1950–60 роках професія бурхливо розвивалася завдяки державній підтримці. У роботі консультантів, крім акценту на розвиток кар'єри, з'явилися соціальні аспекти, які набули важливості разом із підйомом соціальної справедливості та розвитком громадянських прав у суспільстві.

У 1980-х та на початку 1990-х років шкільне консультування було відсутнє в програмах реформ освіти. Але вже на початку 2000-х професія знову повернула собі значимість шляхом удосконалень у роботі освітнього консультанта. У 2003 році з'явився Національний центр удосконалення роботи освітніх консультантів, який акцентував увагу на проблемах молоді з бідних сімей та студентів з обмеженими можливостями.

Досвід Великобританії

Шкільне консультування з'явилося у Великобританії у 1950-х і було позичено з досвіду США. Але активна робота консультантів у британських школах почалася не раніше 1960-х рр. У 1965 році в Кільському університеті та в університеті Редінга з'явилися курси для вчителів із мінімальним досвідом учительської роботи для їхньої подальшої перепідготовки для роботи шкільними консультантами. У 1970-х шкільне консультування бурхливо розвивалося, але з 1980-х і до початку 1990-х спостерігався спад активності шкільних консультантів. В

останні два десятиліття активна діяльність відновилися.

У Північній Ірландії з 2007 року всі школи мають шкільних консультантів, в Уельсі – з 2008 року. Для Англії та Шотландії точні дані щодо комплектації шкіл консультантами відсутні, але згідно з проведеними нещодавно дослідженнями приблизно 65–85% англійських і шотландських шкіл забезпечені шкільними консультантами.

У Великобританії робота шкільного консультанта здебільшого проходить в індивідуальному форматі. На відміну від США, шкільні консультанти Великобританії чималу частку свого часу приділяють питанням психічного здоров'я учнів. У середньому на одну школу припадає два консультанти. У сільських районах один консультант може надавати послуги декільком школам, плануючи свої візити в кожен зі шкіл завчасно згідно із заявками. Робота консультантів оплачується не обов'язково школами. Часто консультант отримує заробітну плату з бюджетів місцевих органів влади.

Досвід України

В Україні замість шкільних консультантів у школах передбачені практичні психологи та соціальні педагоги. Відповідно до закону посада практичного психолога та / або соціального педагога вводиться в штатний розпис школи за умови наявності фахівців і виходячи з нормативів, встановлених Міністерством освіти (Положення про психологічну службу системи освіти України від 03.05.99). Нормативи при цьому такі:

В Україні замість шкільних консультантів у школах передбачені практичні психологи та соціальні педагоги

Таблиця 1. Нормативи чисельності практичних психологів загальноосвітніх навчальних закладів

Місто		Село (селище)	
Чисельність учнів	Максимальний норматив чисельності	Чисельність учнів	Максимальний норматив чисельності
до 499	0,5	до 99	0,25
500 і більше	0,75	100 і більше	0,5
700	1	200 і більше	0,75
		300	1

Таблиця 2. Нормативи чисельності соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів

Місто		Село (селище)	
Чисельність учнів	Максимальний норматив чисельності	Чисельність учнів	Максимальний норматив чисельності
до 499	0,5	до 99	0,25
500 і більше	0,75	100 і більше	0,5
700	1	200 і більше	0,75
		300	1

Таким чином, згідно з нормативами в міських школах передбачений один психолог або соціальний педагог на 700 учнів, у сільських – співвідношення 1:300. Нагадаємо, що в США рекомендоване співвідношення шкільних консультантів до учнів 1:250.

Чим займається практичний психолог в українській школі? Згідно із законодавством в обов'язки практичного психолога входить таке:

1. Бере участь у здійсненні освітньої, виховної роботи, спрямованої на

забезпечення всебічного індивідуального розвитку вихованців, учнів, студентів, збереження їхнього повноцінного психічного здоров'я.

2. Проводить психолого-педагогічну діагностику готовності вихованця, учня, студента до навчання та сприяє їхній адаптації до нових умов навчально-виховного процесу.
3. Розробляє та впроваджує розвиваючі та корекційні програми навчально-виховної діяльності з урахуванням індивідуальних, гендерних та вікових особливостей вихованців, учнів, студентів.
4. Сприяє вибору учнями і студентами професій з урахуванням їхніх ціннісних орієнтирів, здібностей, життєвих планів і можливостей, готує учнів до свідомого життя.
5. Здійснює превентивне виховання, профілактику злочинності, алкоголізму, наркоманії та інших шкідливих звичок, які розповсюджені серед підлітків.
6. Проводить психологічну діагностику та психолого-педагогічну корекцію девіантної поведінки вихованців, учнів, студентів.
7. Формує психологічну культуру вихованців, учнів, студентів, педагогів, батьків або осіб, які їх замінюють, консультує з питань психології та її практичного використання в організації навчально-виховного процесу.

Соціальний педагог орієнтований на соціальні потреби учнів, і в його обов'язки входить таке:

1. Вивчає та оцінює особливості діяльності і розвитку вихованців, учнів і студентів, мікроколективу (класу чи групи), шкільного, студентського колективу в цілому, молодіжних та дитячих громадських організацій; досліджує спрямованість впливу мікросередовища, особливостей сім'ї та сімейного виховання, позитивного виховного

потенціалу соціального середовища та джерела негативного впливу на вихованців, учнів і студентів.

2. Прогнозує на основі спостережень та досліджень посилення негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, що впливає на розвиток особистості вихованця, учня, студента чи групи; прогнозує результати навчально-виховного процесу з урахуванням найважливіших факторів становлення особистості.
3. Дає рекомендації вихованцям, учням, студентам, батькам або особам, які їх замінюють, вчителям, викладачам та іншим особам з питань соціальної педагогіки; надає необхідну консультативну соціально-педагогічну допомогу дитячим і молодіжним громадським організаціям, вихованцям, учням, студентам, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах.
4. Сприяє захисту прав вихованців, учнів і студентів, представляє їхні інтереси в службі у справах дітей, у правоохоронних та судових органах.
5. Бере участь у формуванні навичок дотримання норм та правил поведінки, ведення здорового способу життя, сприяє попередженню негативних явищ серед вихованців, учнів, студентів.
6. Надає соціальні послуги, спрямовані на задоволення соціальних потреб вихованців, учнів і студентів; здійснює соціально-педагогічний супровід навчально-виховного процесу, соціально-педагогічний патронаж соціально незахищених категорій вихованців, учнів і студентів; сприяє соціальному і професійному визначенню особистості, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію молоді.

Проаналізувавши перелік обов'язків соціального педагога відповідно до українського

законодавства, можна зробити висновок про те, що соціальний педагог у школі несе відповідальність за соціальний розвиток дітей, а практичний психолог займається їхнім особистісним розвитком. Зауважимо, що обидві ці функції за кордоном виконує один фахівець – school counselor. Крім того, шкільний консультант (school counselor) займається і академічним розвитком, і розвитком кар'єри, але все це з особливим акцентом на доступ до / вибір вищої освіти.

На практиці в Україні шкільні психологи, в основному, займаються “проблемними” учнями або цілими класами, тобто запобіганням конфліктним ситуаціям і забезпеченням комфортної роботи для вчителів. Не часто зустрінеш психолога, який працює у напрямку вибору професії та ще й з кожним учнем індивідуально. Про допомогу у виборі вищої освіти / вишу взагалі говорити не доводиться. Шкільні психологи не мають потрібної кваліфікації для консультування у виборі вишу, тобто, наприклад, не володіють загальною інформацією про університети, про вишівські програми навчання тощо, для того, щоб консультувати випускників шкіл. Тому освітні консультанти, які приїжджають до нас, наприклад, з Польщі, і володіють повною інформацією про роботу вишів у Польщі, про зміст їхніх програм, кваліфікацію викладачів, про технічне оснащення закладів освіти тощо, легко завойовують довіру українських школярів і займають ту нішу, яка у нас не зайнята шкільними консультантами або представниками українських університетів.

Треба віддати належне місцевим ініціативам у регіонах України, які з'явилися останнім часом. Локальні громадські організації або самі виші беруть ініціативу в свої руки і проводять зустрічі, лекції або відкривають свої безкоштовні курси у школах для залучення завітрашніх абітурієнтів в українські вищі навчальні заклади. Так, наприклад, Одеська національна академія зв'язку ім. Попова відкрила в багатьох школах

так звані ІТ-класи. У цих класах викладачі вишу в рамках практики проводять факультативні заняття для школярів. Місцеві громадські організації в тій же Одеській області об'їжджають районні центри з метою проведення презентацій у школах та залучення школярів в одеські вищі навчальні заклади.

Висновки

В українських школах не приділяють належну увагу питанню майбутньої професійної орієнтації випускників, і це стосується не тільки майбутньої професії, а й вибору вищого навчального закладу. Законодавством у школах передбачений практичний психолог та / або соціальний педагог, але допомога у виборі вишу в їхню компетенцію не входить.

В інших країнах світу, в тому числі в країнах ЄС, зокрема в сусідній Польщі, є освітні консультанти з магістерською освітою в області освітнього консультування, які працюють при школах / університетах і займаються саме консультуванням щодо вибору майбутньої спеціальності і найкращого для цієї спеціальності ВНЗ. Оскільки в Україні ця ніша не зайнята, таких консультантів з інших країн (тієї ж Польщі) стає все більше. Як результат, потік українських абітурієнтів до Польщі зріс за останні вісім років у п'ять разів.

В українських школах не приділяють належну увагу питанню майбутньої професійної орієнтації випускників, і це стосується не тільки майбутньої професії, а й вибору вищого навчального закладу

Безумовно, зростає число охочих отримати освіту за кордоном пов'язано не тільки з

відсутністю інформації / консультацій про українські ВНЗ, але й, в основному, це результат застарілих методів і засобів (у першу чергу технічних) освіти в наших вишах. Однак, пасивно чекати, посилаючись на нестачу бюджетних коштів, не можна. Можна дочекатися повного відтоку абітурієнтів за кордон, або, як мінімум, виїзду на навчання за кордон кращих випускників шкіл і тих, у кого є матеріальні можливості для отримання платної освіти за кордоном.

На цю проблему варто звернути увагу на державному рівні. Як перший крок варто підготувати шкільних психологів чи соціальних педагогів для роботи зі школярами у напрямку вибору майбутньої спеціальності та відповідного ВНЗ. При цьому ВНЗ повинен відповідати всім критеріям випускника та вимогам його батьків. Як показує досвід Великобританії, з таких підготовчих курсів при університетах колись починали свій розвиток шкільні консультанти в цій країні. Але починати можна і знизу, тобто з ініціатив місцевої влади, локальних громадських організацій та самих університетів. Добре, що такі ініціативи вже існують. Університети проводять в школах лекції, відкривають факультативні заняття для школярів з метою привернути кращих випускників у лави своїх студентів.

CASE УКРАЇНА
вул. Полтавська 10, офіс 34
Київ, 04119

Тел.: +38 044 227-53-17
Факс: +38 044 483-52-00

Керівник проекту:
Володимир Дубровський
dubrovsky@case-ukraine.kiev.ua

Проект виконується за підтримки Інституту
відкритого суспільства